

Standard: X

Marks: 80

कृतिपत्रिकेसाठी सूचना :

- 1) सूचनेनुसार आकलन कृती व व्याकरण या मधील आकृत्या काढाव्यात.
- आकृत्या पेशाने काढाव्यात.
- 2) उपयोजित लेखनातील प्रश्नांसाठी (सूचना, निवेदन) आकृतीची आवश्यकता नाही. तसेच ते प्रश्न लिहून घेऊ नयेत.
- 3) स्वच्छता, नीटनेटकेपणा व लेखननिर्माणानुसार लेखन याकडे जाणीव पूर्वक लक्ष द्यावे.

विभाग : 1

प्र. 1 अ) खालील उताऱ्याच्या आधारे दिलेल्या सूचनेनुसार कृती करा.

1) आकृती पूर्ण करा.

अ) पहिल्या दिवशी कचेरीत वार्ता गेली होती

1

आ) अण्णा नाडगौंडा एफिशिएन्सी बार मधून बाहेर पडला

1

2) सहसंबंध लिहा.

अ) चहा : बिनसाखरेचा :: भाजी :

1

आ) भजी : स्पेशल :: चिवडा :

साखरेत सर्वात अधिक कॅलरीज असतात, म्हणून प्रथम बिनसाखरेचा चहा सुरू केला. पहिल्या दिवशी विशेष फरकही वाटला नाही. घरात साखरबंदी जाहीर केली. कुटुंबाला सारी दिवाळी तिखटामिठावर उरकायची सक्त ताकीद दिली, "मुलांसाठी म्हणून काय थोडे गोडाथोडाचं करायचं ते कर." एवढी सवलत ठेवली. पहिल्या दिवशीच मला फरक जाणवायला लागला. भात-अजिबात वर्ज्य करणे अवघड होते. फक्त पहिला भात आणि ताकभात ठेवून मधला भात! वर्ज्य केला. नुसती उकडलेली पालेभाजी खाणे कसे जमणार हा विचार किती पोकळ होता, याचा अनुभव ती खाल्ल्यावर आणि नेहमीच्या भाजीत 'ही' निराळे काय करते याचा अजूनही अंदाज आला नाही.

पहिला दिवस सुरळीत गेला आणि दुसऱ्या दिवशी व्रतभंगाचा प्रसंग आला. पहिल्या दिवशी निम्म्याहून अधिक कचेरीला माझ्या वजन घटवण्याच्या व्रताची वार्ता गेली होती; परंतु दुसऱ्या दिवशी आमच्या अण्णा नाडगौंडाला प्रमोशन मिळाल्याची वार्ता आली आणि त्याने साऱ्या सेक्शनला पार्टी दिली. कॅटीनच्या आचार्याने तर माझ्या 'डायट' वर सूड घ्यायचा असे ठरवून पदार्थ केले होते. बरे, न खावे तर अण्णा नाडगौंडाला वाईट वाटणार! विचार! सहा वर्षांनी 'एफिशिएन्सी बार' च्या जाळ्यातून बाहेर पडला होता. आचार्याने मिठाईत साखर न घालता साखरेत मिठाई घालून आणली होती. घासाघासागणिक सहस्त्रावधी कॅलरीज पोटात चालल्या होत्या, त्यामुळे खाल्लेले गोड लागत नव्हते. बटाटेवडे होते म्हणजे आणखी कॅलरीज. चिवडा अस्सल 'वनस्पती' तला, त्यामुळे आणखी कॅलरीज आणि एवढे सगळे हादडून शेवटी 'भज्यांशिवाय पार्टी कसली?' या भिकोबा मुसळ्याच्या टोमण्यामुळे चेकाळून नाडगौंडाने स्पेशल भज्यांची परत ऑर्डर दिली.

शेवटी मला राहवेना. भज्यांची सहावी प्लेट उडवल्यावर, मी अत्यंत केविलवाण्या स्वरात 'सध्या मी 'डाएट' वर असल्याचे सांगितल्यावर सर्वांनी मला वेड्यात काढले.

3) रिकाम्या जागा भरा.

1

अ) कुटुंबाला सारी _____ तिखटामिठावर उरकायची सक्त ताकीद दिली.

आ) भिकोबा मुसळ्याच्या टोमण्यामुळे चेकाळून नाडगौंडाने स्पेशल भज्यांची परत _____ दिली.

4) स्वमत :

3

'पंतांची साखरबंदी' वर्णन करा.

प्र.13अ) पुढील उताऱ्याच्या आधारे दिलेल्या सूचनेनुसार कृती करा.

1) आकृतिबंध पूर्ण करा.

2

1. जोपर्यंत निरंजनचा पहिला नंबर येईल तो पर्यंत भडसावळे गुरुंजी

ii. निरंजनला या प्रश्नांची उत्तरे धडाधड येत होती.

मामा गेला तो पुन्हा परतला नाही मात्र लहानगा निरंजन भावशीच्या घरी प्रामाणिकपणे काम करायचा. घरातल्या सर्वांशी त्याने जमवून। घेतलं आणि शाळेत नाव दाखल केलं. भावशीची परिस्थिती यथातथाच असल्याने निरंजन वार लावून जेवायचा. पहिल्याच वर्षी त्याची। अभ्यासातली प्रगती पाहून भडसावळे गुरुजींनी त्याला थोरामोठ्यांच्या घरी वार लावून दिले. दररोज एकाच्या घरी दुपारी निरंजन पाहुणा म्हणून जेवायला जायचा, मग तिथून शाळेत. संध्याकाळी मात्र भावशीकडे जे काही मिळेल त्यावर राहायचा. सकाळी लवकर उठून घरातली, गोठ्यातली सारी कामं आटपून अभ्यासाला बसायचा. गुरुजींवर श्रद्धा ठेवायचा. अग्नि परीक्षेत पहिला नंबर पटकतायचा. त्याच्या वृत्त्या। पुस्तकांचा खर्च भडसावळे गुरुजींचे करायचे. गुरुजींनी त्याला सांगितलं की 'जोपर्यंत तुझा पहिला नंबर आहे, तोपर्यंतच मी सारा खर्च करीन आणि वारही लावून देईन. नाहीतर नाही. गुरुजींचं हे वाक्य लक्षात ठेवून निरंजन झटून अभ्यास करायचा.

आज नागरिकशास्त्राचा अभ्यास करत असताना आधीचे सगळे पेपर्स चांगले गेले असल्याने तो मनोमन खुश होता. नागरिकांची कर्तव्य कोणती? उत्तम नागरिक कुणाला म्हणावे? लोकसभा म्हणजे काय? ग्रामपंचायतीचा प्रमुख कोण असतो? सध्या प्रश्नांची उत्तरे त्याला। पडाधड येत होती. अभ्यास करता करता कित्या वेळ लोटला कुणास। 1 ठाऊक. निरंजन ताडकन उठून उभा राहिला. नऊ वाजून गेले होते. साडेदहाची परीक्षा. त्याआधी देशमुखांकडे जायचं होतं. केवढतरी लांब + चालायचं होतं. भराभर आवरून तो निघाला.

2) स्वमत :

गरीब विद्यार्थी मित्राला तुम्ही केलेली मदत स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालील अपठित उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

1) यांच्या पाया वर एक कुटुंब निर्माण करणे मनुष्यत्वाचे ध्येय -

2) सर्व मानवांना परमेश्वराने दिलेले स्वातंत्र्य ---

सगळी मनुष्यजात ही एक आहे आणि सगळ्या मनुष्यजातीचे स्वातंत्र्य, समता व बंधुत्व यांच्या पायावर एक कुटुंब निर्माण करणे हेच मनुष्यत्वाचे ध्येय होय. परमेश्वराने सर्व मानवांना जन्मतःच धार्मिक व राजकीय स्वातंत्र्य दिले आहे. सर्वांना ऐहिक जीवनाचा, विश्वातील वस्तूंचा यथेच्छ उपभोग घेण्याचा सारखाच अधिकार आहे. शेतकी, कला-कौशल्य, मजुरी इत्यादी कामे मनुष्यास हीनपणा आणि नसून त्यांच्यायोगे मनुष्याची थोरवी सिद्ध होते. निसर्गशक्तीचा मनुष्याच्या गरजा-आगविण्याकरता उपयोग करणे हा मनुष्याचा मुलभूत अधिकार व कर्तव्य होय. ईश्वराने निर्माण केलेल्या सृष्टीत प्रयत्न केल्यास सर्व मनुष्यांस त्याचा स्वर्ग बनवता येईल. या विश्वात जगण्याकरता आणि उपभोगण्याकरता वस्तू उत्पन्न करणे किंवा मिळवणे हे मनुष्याचे पहिले कर्तव्य आहे आणि त्याकरता परस्परांना साहाय्य करणे हा मनुष्याचा श्रेष्ठ धर्म आहे. एवढेच नव्हे तर ही ईश्वराची पूजा आहे.

2) चौकटी लिहा

(i) मनुष्यास मिळालेला समान अधिकार

(ii) मनुष्याची थोरवी सिद्ध करणारी कामे

विभाग : 2

प्र. 2 अ) पुढील कवितेच्या आधारे दिलेल्या सूचनेनुसार कृती करा.

1) आकृतिबंध पूर्ण करा.

काळ्या आईला असे जगवूः

(ii) यंत्रसंगतीने मिळेलः

झाडे रुजली की :

कृती २ : आकलन कृती

1) चौकट पूर्ण करा.

1) जिथे हृष्टी पोचते तेथे असतात :

2) संगणक हे देत नाही

फुलाफुलांचे दाट लाटवे, जिथे पोचते हृष्टी

रंग मजेचे, रंग उद्याचे, जपून ठेवू सृष्टी...

धान्य देईना संगणक हा, काळी आई जगवू

मातीमध्ये जे हात राबती, त्यांस देऊ पुष्टी...

रंग मजेचे, रंग उद्याचे

उधळू, फेकू बिया डोंगरी, रुजतील देशी झाडे

गच्च भाजतील राने, होईल आभाळातून वृष्टी...

ग मजेचे, रंग उद्याचे

डोंगरातून वाहात येते, खळाळते हे पाणी

फेनधवलशा तुषारांमध्ये, राहाल कैसे कष्टी ?

रंग मजेचे, रंग उद्याचे

मिळेल पैसा, मिळेल दौलत, यंत्रांच्या संगती

आभाळाच्या छत्राखाली, एक अनोखी तुष्टी...

रंग मजेचे, रंग उद्याचे

हिरवी हिरवी मने ओवती, किती छटा हिरव्याच्या

गर्भरेशमी सळसळण्याच्या जगास सांगू गोष्टी...

रंग मजेचे, रंग उद्याचे

3) स्वमत :

वसुंधरेचे हिरवेपण जपण्यासाठी उपाय सुचवा.

प्र.2आ) खालील पैकी कोणत्याही एका कवितेच्या संबंधी कृती सोडवा.

ओंक्षण

2) 'अंकिता मी दास तुझा

१) कवी/कवयित्री : -----

१) -----

२) कवितेचा विषय : -----

२) -----

३) कवितेचा संदेश : -----

३) -----

४) कविता आवडण्याची वा

४) -----

न आवडण्याची कारणे -----

५) समानार्थी शब्द लिहा :

५) -----

द्रव्य =

कनवाळू =

कष्ट =

वत्सर =

शिर =

मेघ =

जीव =

काज =

विभाग- 3

प्र. 3 खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा.

१. 'जाता अस्ताला' या कवितेतून तुम्हांला समजलेली कवितेतील सूर्याची भूमिका स्पष्ट करा.

२. पणतीच्या उदाहरणातून कवितेत व्यक्त झालेला विचार स्पष्ट करा.

३. टीप लिहा : व्युत्पत्ती कोशाचे कार्य.

प्र. ४ अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती.

१. खालील वाक्यांचे प्रकार ओळखा
२. हे अक्षर खूप चांगले आहे.
३. हे पुस्तक तुला कोणी दिले ?
४. पुढील वाक्यात कंसातील सूचनांनुसार बदल करा
५. मी दररोज अभ्यास करतो. (आज्ञार्थी करा)
६. अबबा केवढा हा साप ! (विधानार्थी करा)
७. दिलेल्या कोणत्याही दोन वाक्यप्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा.
८. डोळे पाणावणे:-
९. गडबडून जाणे:-
१०. क्षमा करणे:-

प्र. ४आ) शब्दसंपत्ती :

- १) पुढील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द लिहा.
२. सार्वजनिक
३. कडू
४. खालील शब्दांतील अक्षरांपासून चार अर्थपूर्ण शब्द तयार करा.
५. असामान्य :- _____
६. 'पणा' प्रत्यय असलेले दोन शब्द लिहा.
७. जसे : साधेपणा
८. _____ २) _____
९. पुढील गटातील अचूक शब्द ओळखा :
१०. विश्वकोश, विश्वकोश, विश्वकोष, विश्वाकोश -
११. प्रसीद्ध, प्रसिद्ध, प्रसिद्ध, परसिद्ध
१२. खालील विरामचिन्हांची नावे लिहा.
१३. ! _____
१४. _____

(विभाग : ५)

प्र. ५अ) पत्र लेखन

खालील माहिती वाचून सूचनेनुसार कृती करा.

खालील विवेक वाचून इ त्यांनुसार कि कृती करा.

समर्थ ग्रंथ भांडार
 मेहरु रोड, मद्रासिग पेट, रागपूर
 (सर्व पुस्तकांवर योग्य बदलत)

वेळ स. १० ते रात्री ८.०० (सोमवार बंद)

तुमच्या शाळेसाठी लाभदायक पुस्तकांचा निधी
 तुमच्या शाळेसाठी लाभदायक पुस्तकांचा निधी
 सवलत देण्यासाठी निधीवर लिहा

किंवा

तुमच्या शाळेसाठी लाभदायक पुस्तकांचा निधी
 तुमच्या शाळेसाठी लाभदायक पुस्तकांचा निधी

तुमच्या शाळेसाठी

किंवा

ससरांशलेखन.

विभाग - १ गद्य विभागातील प्र. १ इ मधील अपठित उताऱ्याचा १/३ एवढा सारांश तुमच्या शब्दांत लिहा.

